

GÖÇMENLER ARASINDAKİ GELİR FARKLILIKLARININ BELİRLEYENLERİ: 1989 BULGARİSTAN GÖÇMENLERİ ÖRNEĞİ

Cem DİŞBUDAK

Muğla Üniversitesi

İ.İ.B.F., İktisat Bölümü

Doç. Dr.

E-posta: cemdisbudak@msn.com

Özgür BALMUMCU

Muğla Üniversitesi

İ.İ.B.F., İktisat Bölümü

Araştırma Görevlisi, Doktora Öğrencisi

E-posta: balmumcu79@msn.com

Özet

Bireyler arasındaki gelir farkı hem sahip olunan fiziki sermaye hem de beşeri sermaye farklılıklarına bağlıdır. Fiziksel sermaye farklılıkları ihmal edildiğinde, beşeri sermaye teorisinin ileri sürdüğü gibi, gelir farklılıkları; bireylerin beceri, eğitim durumu, yaşı, tecrübesi ve cinsiyeti ile açıklanabilir. Türkiye'ye 1989 yılında göç etmiş Bulgaristan Türkleri, beşeri sermaye modeli kullanılarak bireyler arasındaki gelir farklılıklarının açıklanmasına uygun bir örnek olabilir. Çünkü başlangıçta göçmenlerin fiziksel sermayeleri arasında ciddi bir fark konusu değildir. Bu çalışma, Türkiye'de yaşayan Bulgaristan Türkleri arasındaki gelir farklılıklarını beşeri sermaye modeli kullanarak analiz etmektedir. Çalışmanın verileri TÜBİTAK¹ tarafından desteklenen büyük bir projenin saha çalışmasından elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Bulgaristan Türkleri, Gelir farklılıkları, Beşeri Sermaye Teorisi*

Alan Tanımı: Göç Ekonomisi ve Gelir Teorisi (İktisat)

---

¹110K187 nolu ve “1989 Bulgaristan Göçmenlerinin Türkiye'de Ekonomik, Mekânsal ve Politik Bütünleşme Süreçleri” başlıklı TÜBİTAK projesi.

THE DETERMINANTS OF INCOME DIFFERENCES BETWEEN IMMIGRANTS: A CASE OF 1989 BULGARIAN IMMIGRANTS

Abstract

Income differences among individuals depend on both ownership of physical capital and human capital differences. If the ownership of capital is ignored, the income differences may be explained by level of skill, education, age, and gender as human capital theory asserts. Migration of the Turks of Bulgaria to Turkey in 1989 might be used as an example for the human capital theory to explain income differences among individuals because there were little differences among these people in terms of physical capital at the beginning. This study investigates the income differences among the Turks of Bulgaria migrated to Turkey by applying human capital theory. The data is obtained from a larger Project which is supported by TUBİTAK.

Key Words: *The Turks of Bulgaria, Income differences, Human Capital Theory*

JEL Code: D31, J24

1. GİRİŞ

Bulgaristan Türkleri tarih boyunca “anavatan” Türkiye’ye gönüllü veya zorunlu olarak göç etmişlerdir. Göç hareketlerinden en büyüğü ve sonuncusu, 1989 yılında başlamış ve 360 binden fazla Bulgaristan Türkü çok kısa süre içerisinde Türkiye’ye göç etmiştir. 1989 yılında Türkiye’ye gelen göçmenlerden bazıları Bulgaristan’a geri dönmüş, ancak Bulgaristan’dan Türkiye göç 1989’dan sonra da devam etmiştir. 1989 ve sonrasında 500 binden fazla Bulgaristan Türkü’nün anavatanlarına göç ettiği tahmin edilmektedir (DPT, 1990; Dimitrova, 1997). Göçün nedenleri ve göçmenlerin ekonomik, toplumsal, kültürel ve emek piyasası uyum süreçlerine ilişkin çok sayıda çalışma yapılmış olmasına rağmen (Ulukan, 2008; Çağlayan, 2007; Parla, 2007; Aydemir ve Kırdar, 2011), Bulgaristan göçmenlerinin gelir ve ücretlerinin belirleyenleri üzerine ekonometrik bir çalışma yapılmamıştır. Böyle bir çalışma, göçmenlerin sahip oldukları “beşeri sermayenin” ücretlerini ne ölçüde etkilediğini ve cinsiyetler arası ücret farklılıklarının göçmenler arasında da geçerli olup olmadığını test etmek açısından anlamlı görünmektedir.

Göçmenlerin gelirlerinin belirleyenleri üzerine “beşeri sermaye” gibi standart ekonomik yaklaşımların uygulanmasında kimi sorunlar olmakla beraber bu teori göçmenlerin gelirlerinin belirlenmesinde cinsiyet, eğitim, yaş ve mekân gibi değişkenlerin rolünü ortaya koymak açısından önemlidir. Öte yandan, Bulgaristan

Türklerinin önemli bir kısmı meslek lisesi mezunu ve meslek sahibidirler. Meslek değişkeninin elde edilen gelir ve ücret üzerinde etkili olup olmadığı da bu çalışma ile ortaya konulabilecektir. Çalışmanın temel amacı göçmenlerin gelirinin belirleyenleri konusunda önemli olan değişkenleri ortaya koyarak analiz etmektir. Elde edilen sonuçlar, Türkiye ve dünyaya ilişkin elde edilmiş sonuçlar ile karşılaştırılarak benzerlik ve farklılıklar ortaya konmaya çalışılmaktadır.

2. GELİR VE ÜCRETİN BELİRLEYENLERİ

Gelir farklılıklarını belirleyen faktörlerin karmaşık yapısı nedeniyle, söz konusu farklılıkları tam olarak açıklayabilen tek bir teorik model üzerinde uzlaşmamıştır. Sahota'ya (1978) göre gelir ve ücreti belirleyen faktörler; yetenek, bireysel tercihler, beşeri sermaye, eğitim eşitsizliği, tesadüfi faktörler, miras ve devlet politikaları şeklinde sıralanmaktadır. İktisat literatüründe gelir farklılıklarını belirleyen etmenleri analiz eden en önemli yaklaşım, beşeri sermaye modeli olarak ifade edilmektedir. Temeli Mincer (1957; 1958), Schultz (1960; 1961) ve Becker (1964; 1965) gibi teorisyenler tarafından atılan bu modele göre beşeri sermaye, ekonomik büyümenin ve bireysel gelir farklılıklarının en önemli belirleyenisidir (Şahin, 2010: 184). Bireylerin kabiliyetlerinin ve sosyo-ekonomik geçmişlerinin başlangıçta benzer olduklarının varsayıldığı modelde gelir, eğitim düzeyi ve iş deneyimi tarafından belirlenmektedir. Modelin en önemli unsuru olan bireylerin eğitim düzeylerindeki artışlar, işgücü verimliliğini ve dolayısıyla ekonomik büyümeyi artırmaktadır. Meslek öncesi ve meslek içi eğitimin gelir üzerindeki etkisinin uzun döneme yayıldığı varsayılır. Bireyin iş tecrübesi ise yaş ile temsil edilmektedir. İş deneyimi ve eğitim düzeyinin artışı, daha yüksek gelir seviyelerine ulaşılması demektir (Erdoğan, 1999; Takenoshita, 2005; Metin ve Üçdoğruk, 1997: 285).

Beşeri sermayenin zamanla değerleneceğini ve geleneksel anlamda sermayenin ise zamanla değer yitireceğini belirten Becker'a göre, beşeri sermayenin sahibi kişinin kendisidir ve bireyler yapmış oldukları eğitim yatırımlarının karşılığını fazlasıyla alacaklardır. Mincer ise bireysel gelir farklılıklarının temel nedeninin bireysel yatırım davranışlarındaki farklılıklar olduğunu vurgulamıştır. Bu bağlamda Mincer, gelir farklılıklarını formel eğitime bağlayan modeli ele almış; kazanç düzeylerindeki değişimi eğitim ve yaş üzerinden analiz etmiştir (Şahin, 2010: 185). Yaş değişkeninin karesi alınarak modele dahil edilmesi nedeniyle gelir fonksiyonu artmakta, ancak kişinin çalışma yaşamı belli bir yıla ulaştığında gelir tepe noktasına ulaşmakta ve daha sonra ise yaş ilerledikçe gelir azalmaktadır (Erdoğan, 1999: 78). Çalışabilecek nüfusun miktarını gösteren yaş dağılımı

çerçevesinde genellikle belirli bir yaşın üzerindeki faal nüfusun genç nüfusa göre daha verimli olduğu ve daha fazla gelir elde ettiği kabul edilir.

Emeğin cinsiyet, yaş ve eğitim düzeyi gibi farklı niteliklere sahip olması, bireyler arasında ücret farklılıkları oluşmasına neden olmaktadır. Faal nüfus bakımından, ülkelerin önemli bir kısmında gelir, cinsiyet yapısına göre farklılık göstermektedir. Türkiye’de çalışma çağındaki kadın sayısı erkek sayısından daha fazla olmasına rağmen, istihdam edilen kadın sayısı erkek sayısının neredeyse dörtte biri kadardır. İşgücüne katılma oranı için de benzer bir durum söz konusudur.² Çünkü Türkiye’de toplumsal cinsiyet kalıpları açısından kadına bakış açısı, eğitim ve çalışma hayatından kadını doğrudan veya dolaylı olarak uzaklaştırmaktadır. Gelenekler ve dini yaklaşımlar bir yana, çocuk bakım hizmetlerinin ve desteklerinin alt yapısının yetersiz oluşu ve erkeklerin çocuk bakımı konusunda yasal olanaklarla desteklenmemiş ya da bilinçlendirilmemiş oluşu gibi nedenler, Türkiye’de kadınların işgücü piyasasında aktif rol oynamasını engellemektedir. Dolayısıyla bu durum gelir farklılıklarını kadın ve erkek açısından derinleştirmektedir (Şenergin, 2010: 41). Türkiye için kadınlar ve erkekler arasındaki gelir farklılıklarını araştıran çalışmalarda, kadınların erkeklerden daha az gelir elde ettiği sonucuna varılmış ve eğitimin kadınların işgücüne katılmalarını belirleyen en önemli etken olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Dayıgolu, 1995; Erdoğan, 1999).

Gelir farklılıkları ile eğitim arasında iki yönlü bir ilişki vardır. Yüksek gelir farklılıkları, bir yandan eğitim olanaklarının farklı gelir grupları arasındaki dağılımını bozarken, diğer yandan eğitimin eşitsiz dağılımı da gelir farklılıklarını artırmaktadır. Eğitim düzeyinin düşüklüğü; beceri, üretkenlik ve istihdam koşullarını olumsuz etkilemektedir. Eğitimli ve daha az eğitimli çalışanlar arasındaki gelir farklarının giderek artması bunun bir göstergesidir. Eğitim, üretim sürecinde kullanılan girdilerin nitelikli ve niteliksiz olması gibi iki farklı grubu ortaya çıkarır ve bu gruplar birbiri ile ikame edilebilir faktörler değildir. Bu nedenle, nitelikli elemanların ücretleri diğerlerine göre daha yüksek olmaktadır. Nispeten daha yüksek gelire sahip olan nitelikli elemanların sayıca az olması, gelir dağılımını niteliksiz elemanlar aleyhine bozar (Sarı, 2003: 180). Türkiye üzerinde yapılan çalışmalarda, eğitim süresindeki artışın gelirden önemli bir yükselişe yol açtığı, yaşın (tecrübenin) gelir üzerinde marjinal katkısı olduğu ve yaş belirli bir eşiği geçince gelirin azaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Aynı şekilde

---

² TÜİK verilerine göre 2011 sonu itibarıyla istihdam edilenlerin % 71,5’i erkek nüfustur. İşgücüne katılma oranı ise 2011 yılı için erkeklerde % 71,7, kadınlarda % 28,8’dir.

erkeklerin kadınlara göre, evlilerin ise bekârlara göre daha fazla kazandığı tespit edilmiştir (Metin ve Üçdoğruk, 1997; Erdoğan, 1999; Tepecik, 2000).

3. GÖÇMENLERİN DEMOGRAFİK VE SOSYO-EKONOMİK ÖZELLİKLERİ

Bu çalışma için kullanılan veriler, TÜBİTAK tarafından desteklenen daha büyük bir proje için üretilen verilerden alınmıştır. Çalışmanın evrenini Bulgaristan'da doğmuş, 1989 ve sonrasında Türkiye'ye göç etmiş olan Bulgaristan Türkleri oluşturmaktadır. Bu evreni oluşturan bireylere ilişkin yaş dağılımı incelendiğinde, örneklem (1632) içerisinde en genç görüşmecinin 19 yaşında ve en yaşlısının ise 89 yaşında olduğu görülmektedir. Normal frekans dağılımına sahip olan yaş dağılımı içerisinde en yüksek orana % 25,9 ile 50-59 yaş aralığı sahiptir. Örneklemdeki göçmenlerin büyük bir çoğunluğu (% 71,9) evlidir.

Tablo 1, göçmenlerin eğitim durumlarına ilişkin verilere yer vermektedir. Türkiye nüfusunun geneli ile karşılaştırıldığında, göçmenlerin genel nüfusa oranla daha eğitilmiş oldukları görülmektedir. Türkiye genelinde nüfusun yaklaşık % 60'ı ilköğretim mezunu iken göçmenler arasında bu oran % 26,5'tir. Meslek lisesi mezunlarının yüksekliği özellikle dikkat çekicidir (% 40,5). Yükseköğretim mezunlarının oranı da Türkiye ortalamasına göre daha yüksektir. Göçmenler, anket çalışmaları sırasında da Türkiye'de eğitimin önemli bir sorun olduğunu belirtmiş ve yerlileri genel olarak eğitimsiz bulduklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 1: Eğitim Durumu

	Frekans	%	Birikimli %
Okur-Yazar değil	6	,4	,4
İlköğretim mezunu	433	26,5	26,9
Lise mezunu	266	16,3	43,2
Meslek lisesi mezunu	661	40,5	83,7
Yüksekokul/üniversite mezunu	266	16,3	100,0
Toplam	1632	100,0	

Veriler üzerinden göçmenlerin iş durumları analiz edildiğinde, örneklemin %42,2'sinin çalıştığı ve buna yakın bir oranda ise emekli olduğu görülmektedir. Emekli olanların büyük bir çoğunluğu Türkiye'den emekli olurken yalnızca Bulgaristan ve hem Türkiye hem de Bulgaristan'dan emekli olanlar da vardır. Türkiye'den emekli olmalarındaki önemli etkenlerden biri, göçten kısa bir süre sonra sosyal güvenlik kurumuna tabi olmalarıdır. Göçmenlerin iş seçimindeki en önemli unsur sosyal güvenlik durumudur. İşsizlerin sayısı 151'dir ve örneklemdeki işsizlerin oranı %9,3'dür. Ancak, işgücüne katılanlar arasında hesaplanan işsizlik oranlarının oldukça yüksek olduğu görülmektedir (%17,2). Dikkat çekici noktalardan biri ise ev kadınıyım diyenlerin sahip olduğu düşük

orandır. Bu durum, kadınların iş gücüne katılım oranlarının oldukça yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Çalışanların (689) % 75,2'si erkek, % 24,8'i ise kadındır.

Tablo 2: İşteki Konum

	Frekans	%	Birikimli %
Ücretli	557	80,8	80,8
Yevmiyeli	17	2,5	83,3
İşveren	25	3,6	86,9
Kendi hesabına	72	10,4	97,4
Aile içi	16	2,3	99,7
Diğer	2	,2	100,0
Toplam	689	100,0	

Çalışanların önemli bir kısmı (% 54,3) hizmetler sektöründe istihdam edilmekte; bu sektörü % 44,6 ile sanayi ve % 1,2 gibi çok düşük bir oranla tarım izlemektedir. Çalışanların % 67,9'u özel sektörde yer almaktadır; kamu sektöründe çalışanların oranı çok düşük (16,2) olmakla birlikte, çalışıyorum diyenlerin sadece % 15,2'sinin kendi işini yaptığı görülmektedir. Göçmenlerin çalıştıkları işlerindeki konumlarına bakıldığında ise ağırlıklı ücretli konumunda oldukları görülmektedir (Tablo 2). Bu grubu % 10,4 ile kendi hesabına çalışanlar takip etmektedir. Göçmen çalışanlar arasında işveren konumunda olanların sahip olduğu düşük oran (%3,6) dikkat çekicidir.

Göçmenler arasında çalışanların % 49,3'ünün esas mesleğini yaptığı ve bu oranın esas mesleğini yapmayanlara (% 50,7) çok yakın olduğu görülmektedir. Tablo 3'te göçmenlerin eğitim durumlarına göre Türkiye'de esas mesleklerini yapıp yapmadıkları incelenmekte ve meslek lisesi mezunu olanların Türkiye'de esas mesleklerini yapmadıkları anlaşılmaktadır. İlkokul ve lise mezunlarında bu miktar dengeli iken, üniversite mezunu göçmenlerin meslek lisesi mezunlarının aksine Türkiye'de esas mesleklerini yapabildikleri ortaya çıkmaktadır.

Tablo 3: Eğitim Durumuna Göre Esas Meslek

	Esas mesleğimi yapıyorum	Esas mesleğimi yapmıyorum	Toplam
İlkokul mezunu	51	52	103
Lise mezunu	52	60	112
Meslek lisesi mezunu	116	187	303
Yüksekokul/üniversite mezunu	121	50	171
Toplam	340	349	689

Son olarak, Tablo 4'te çalışan göçmenlerin elde ettikleri gelir aralıklarına yer verilmiştir. Tabloya göre örneklemin nerdeyse yarısı (% 47,1) 701-1400 TL

aralığında gelir elde etmektedir. Yüzde 27,4 ile 1401-2100 gelir aralığı ilk grubu izlemektedir. Göçmenlerin elde ettikleri gelirlerin bu denli düşük olması ağırlıklı olarak özel sektörde (%67,9) çalışıyor olmalarına bağlanabilir. Çünkü, kamu sektöründe çalışanların çoğunlukta olduğu Ankara ilinde elde edilen gelirin diğer illere göre yüksek olduğu görülmüştür.

Tablo 4: Gelir Aralığı

	Frekans	%	Birikimli %
0-700	105	15,2	15,2
701-1400	324	47,1	62,3
1401-2100	189	27,4	89,7
2101-2800	34	4,9	94,6
2800+	37	5,4	100,0
Toplam	689	100,0	

4. EKONOMETRİK MODEL VE VERİLER

Göçmenler için gelirin belirleyenlerini analiz etmek amacıyla, TÜBİTAK tarafından desteklenen 110K187 nolu projeden elde edilen veriler kullanılmıştır. Ankara, Bursa, İzmir ve Tekirdağ illerinden toplanan bu veriler Bulgaristan'da doğmuş, 1989 ve sonrasında Türkiye'ye göç etmiş Bulgaristan Türklerine ilişkin bilgileri içermektedir.

Çok değişkenli olarak gerçekleştirilen analizde dar ve geniş kapsamlı olmak üzere iki model oluşturulurken, gelir sahiplerinin aylık gelirlerinin logaritması (Wage) bağımlı değişken olarak alınmıştır. Birinci modelde yaş (Age), yaşın karesi (Age²) ve eğitim durumu bağımsız değişkenler olarak kullanılmıştır. Böylece aşağıdaki dar kapsamlı model yardımıyla göçmen gelirlerinin belirlenmesinde beşeri sermaye teorisi analiz edilmiştir.

$$\ln Wage = \alpha + \beta_1 Age + \beta_2 Age^2 + \beta_3 D_1 + \beta_4 D_2 + \beta_5 D_3 + \varepsilon$$

İkinci aşamada ise cinsiyet, medeni durum, esas mesleğin yapılıp yapılmadığı, işteki konum, çalışılan sektör ve yaşanılan kent gibi bağımsız değişkenler modele dahil edilmiştir.³

³ Modelde D₁: Lise mezunları için 1, diğerleri için 0; D₂: Meslek Lisesi mezunları için 1, diğerleri için 0; D₃: Üniversite mezunları için 1, diğerleri için 0; D₄: Erkekler için 1, Kadınlar için 0; D₅: Evliler için 1, Bekârlar için 0; D₆: Esas mesleğini yapanlar için 1, yapmayanlar için 0; D₇: Ücretli çalışanlar için 1, diğerleri için 0; D₈: Kendi Hesabına çalışanlar için 1, diğerleri için 0; D₉: İşverenler için 1, diğerleri için 0; D₁₀: Kamu kesiminde çalışanlar için 1, diğerleri için 0; D₁₁: Ankara'da yaşayanlar için 1, diğerleri için 0; D₁₂: Bursa'da yaşayanlar için 1, diğerleri için 0; D₁₃: Tekirdağ'da yaşayanlar için 1, diğerleri için 0 ve ε, rassal hata terimi olarak tanımlanmıştır.

$$\ln \text{Wage} = \alpha + \beta_1 \text{Age} + \beta_2 \text{Age}^2 + \beta_3 D_1 + \beta_4 D_2 + \beta_5 D_3 + \beta_6 D_4 + \beta_7 D_5 + \beta_8 D_6 + \beta_9 D_7 + \beta_{10} D_8 + \beta_{11} D_9 + \beta_{12} D_{10} + \beta_{13} D_{11} + \beta_{14} D_{12} + \beta_{15} D_{13} + \varepsilon$$

Analiz sonucunda birinci modelden elde edilen sonuçlar aşağıdaki gibidir:⁴

$$\ln \text{Wage} = 6,830 + 0,015 \text{Age} - 0,001 \text{Age}^2 + 0,173 D_1 + 0,208 D_2 + 0,497 D_3$$

(0,049)   (0,004)   (0,000)   (0,064)   (0,053)   (0,059)

Birinci model sonuçlarına göre göçmenlerin gelirleri üzerinde hem yaş ile temsil edilen tecrübe hem de eğitimin önemli ölçüde etkili olduğu görülmektedir. Göçmenlerin gelirleri, yaş (tecrübe) ile artarken, yaşın karesinin katsayısının negatif işaretli olması belirli bir yaştan sonra gelirlerin azaldığını göstermektedir. Lise ve meslek lisesi mezunu olmak daha düşük eğitim düzeylerine göre geliri sırasıyla % 17,3 ve % 20,8 artırmaktadır. Ancak eğitim düzeyinde en büyük etki üniversite mezunlarında görülmektedir. Üniversite mezunlarının gelirleri lise-altı mezunlara oranla yaklaşık % 50 daha yüksektir (%49,7).

Analiz sonucunda ikinci modelden elde edilen sonuçlar aşağıdaki gibidir:⁵

$$\ln \text{Wage} = 6,562 + 0,011 \text{Age} - 0,001 \text{Age}^2 + 0,171 D_1 + 0,186 D_2 + 0,397 D_3 + 0,207 D_4 + 0,035 D_5 + 0,205 D_6 - 0,155 D_7 + 0,179 D_8 + 0,506 D_9 + 0,233 D_{10} + 0,242 D_{11} + 0,163 D_{12} + 0,083 D_{13}$$

(0,109)   (0,004)   (0,000)   (0,056)   (0,047)   (0,054)   (0,037)
(0,042)   (0,033)   (0,098)   (0,104)   (0,126)   (0,047)   (0,049)
(0,044)   (0,044)

İkinci modelde de ilkinde olduğu gibi yaş (tecrübe) ve yaşın karesi ile temsil edilen ve tecrübenin ücret üzerindeki etkisini gösteren değişkenler, istatistiksel olarak anlamlı ve sırasıyla pozitif ve negatif katsayılara sahiptirler. Bu katsayıların anlamı, yaş veya tecrübe 1 yıl arttığında gelirler % 1,1 artarken belirli bir düzeyden sonra bu etki negatif hale gelmektedir. Bir başka deyişle gelir fonksiyonu ters U şeklindedir. Eğitimin gelir üzerindeki etkisi birinci modelde olduğu gibi pozitifdir ancak bu modeldeki katsayılar birinci modele göre biraz daha düşük çıkmıştır. Lise, meslek lisesi ve üniversite mezunlarının gelir üzerindeki etkileri sırasıyla, % 17,1, % 18,6 ve % 39,7'dir. Cinsiyetler arasındaki

⁴ Birinci modelin R²'si 0,113 ve düzeltilmiş R²'si 0,107'dir. Modeldeki tüm katsayıların VİF'leri 10'dan küçüktür; bu nedenle modelde çoklu doğrusal bağıntı sorunu yoktur. Bütün değişkenler %1 düzeyinde anlamlı çıkmıştır.

⁵ İkinci modelin R²'si 0,333 ve düzeltilmiş R²'si 0,318'dir. Modeldeki tüm katsayıların VİF'leri 10'dan küçüktür, bu nedenle modelde çoklu doğrusal bağıntı sorunu yoktur. Modelde medeni durum ve ücretli olarak çalışma durumu istatistiksel olarak anlamlı çıkmamıştır. Kendi hesabına çalışanlar ve Tekirdağ ili katsayıları yüzde 10 diğer bütün değişkenler yüzde 1 düzeyinde anlamlıdır.

gelir farkını gösteren katsayının değeri 0,207'dir ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Yani, erkekler kadınlara oranla % 20,7 oranında daha yüksek gelir elde etmektedirler. Medeni durum etkisini gösteren katsayısı istatistiksel olarak anlamlı olmadığından, medeni durumun gelirler üzerinde etkisi olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Esas mesleğini yapanların (D_6) gelirleri ise yapmayanlara oranla % 20,5 daha yüksektir. D_7 , D_8 ve D_9 değişkenleri sırasıyla ücretli çalışanların, kendi hesabına çalışanların ve işverenlerin yevmiyelilere oranla gelirlerindeki farkı göstermektedir. Ücretli çalışmanın katsayısı istatistiksel olarak anlamlı çıkmadığından, bu durum yevmiyeli çalışanlarla ücretlilerin gelirleri arasında bir değişiklik olmadığını göstermekte ancak kendi hesabına çalışanlar ve işverenlerin yevmiyeli ve ücretlilere göre sırasıyla % 17,9 ve % 50,6 daha yüksek gelir elde ettikleri görülmektedir. Kamu kesiminde çalışanlar ise özel sektör çalışanlarına göre %23,3 daha fazla gelir elde etmektedirler.

Gelirler arasında İzmir ili referans olmak üzere kentler arasında farkları gösteren D_{11} (Ankara), D_{12} (Bursa) ve D_{13} (Tekirdağ) değişkenleri kentler arasında gelir farkı olduğunu ortaya koymaktadır. Buna göre, en yüksek geliri elde eden göçmenler Ankara'da yaşarken diğer iller sırasıyla Bursa, Tekirdağ ve İzmir'dir.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bulgaristan'dan 1989 ve sonrasında Türkiye'ye göç eden Türklerin gelirleri arasındaki farkı beşeri sermaye modeli kullanarak açıklamaya çalışan bu çalışmada, yaş (tecrübe) ve eğitimin geliri belirlemede önemli değişkenler olduğu ortaya konmuştur. Göçmenler arasında da üniversite mezunu olmanın gelirler üzerinde oldukça önemli etkisi olduğu görülmektedir. Dünyanın her yerinde olduğu gibi kadın-erkek arasında söz konusu olan erkekler lehine gelir farkının Bulgaristan göçmenleri arasında da geçerli olduğu anlaşılmaktadır.

Göçmenler arasında beklenildiği gibi esas mesleğini yapanlar yapmayanlara göre daha fazla kazanmaktadır. Yevmiyeli ve ücretli çalışanlar arasında gelir farkı ortaya çıkmazken, kendi hesabına çalışanların ve özellikle işverenlerin ücretli ve yevmiyelilere oranla daha fazla kazandığı görülmektedir. Kamu çalışanları ise özel sektör çalışanlarına oranla daha fazla kazanmaktadırlar. Bu durum kentler arasındaki gelir farklılığında da kendini göstermektedir. Göçmenler arasında kamu çalışanlarının yoğunlukta olduğu Ankara, göçmenlerin gelirlerinin en yüksek olduğu ildir.

Beşeri sermaye modeli, gerek yalnızca tecrübe ve eğitim değişkenlerinin kullanıldığı dar anlamda gerekse cinsiyet, işteki konum, çalışılan sektör ve mekân gibi değişkenlerin eklendiği geniş anlamda gelir farklılıklarının açıklanmasında

oldukça açıklayıcı görünmektedir. Eğitim düzeyinin artırılması, meslek edindirilmesi ve esas mesleğin yapılmasını sağlayıcı politikaların yanı sıra cinsiyetçiliğe karşı politikalar da gelirler üzerinde olumlu etkiler yaratabilecektir.

KAYNAKLAR

Aydemir, Abdurrahman ve Murat Kırdar. “*The Impact of Repatriates from Bulgaria on the Turkish Labor Market*”, Politics and Economic Development, 17th ERF Conference. 20-22 Mart 2011, Antalya.

Çağlayan, Savaş. Bulgaristan’dan Türkiye’ye Göçler (Bulgaristan Halk Cumhuriyeti’nin İlanından Günümüze), Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 2007.

Dayıoğlu, Meltem. Earnings Inequality Between Genders in Turkey, ODTÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1995.

Dimitrova, Donka (1997). *Bulgarian Turkish Immigrants of 1989 in the Republic of Turkey (Adaptation and Changes in the Cultural Model)*, In *Between Adaptation and Nostalgia: The Bulgarian Turks in Turkey*, <http://www.omda.bg/imir/studies/nostalgia.htm>, [İndirme Tarihi: 02.03.2012]

DPT, Bulgaristan’dan Türk Göçleri. Devlet Planlama Teşkilatı: Sosyal Planlama Başkanlığı Hizmete Özel, Ankara, 1990.

Erdoğan, Sibel. “*Temel İnsan Sermayesi Modeli: Seçilmiş İllerde Ekonometrik Yaklaşım*”, Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi. 14:1, 1999, 75-95.

Kıvılcım, Metin ve Şenay Üçdoğruk. “*İstanbul İlinde Gelir Farklılıklarını Belirleyen Etmenler: İnsan Sermayesi Modeli*”, Ekonomik Yaklaşım. 8:127, 1997, 283-302.

Parla, Ayşe. “*Irregular Worker s or Ethnic Kin? Post-1990s Labour Migration from Bulgaria to Turkey*”, International Migration. 45:3, 2007.

Sahota, Gian S. “*Theories of Personal Income Distribution: A Survey*”, Journal of Economic Literature. 16, 1978, 1-55.

Sarı, Ramazan. “*Gelir Dağılımında Eğitim Faktörü: Kentsel Bazda Bir Örnek*”, AÜSBF Dergisi (The Review of The Faculty of Political Sciences). 58:2, 2003, 177-189.

Şahin, Çağatay E. “*Adam Smith’den Chicago Okuluna, Siyasal İktisattan İktisat’a Beşeri Sermaye Teorisi: Teorik Kopuş ve Süreklilikler Üzerinden Bir*

Değerlendirme, (Editörler: Hakan Kapucu vd.), Yön Yayıncılık, İstanbul, 2010, ss. 171-196.

Şenergin, Özgür. Eğitim Düzeyi Farklılıklarının Gelir Dağılımına Etkisi: Türkiye Örneği, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.

Takenoshita, Hirohisa (2005). *The Determinants of Income Among Transnational Migrants in Japan: A Case of Japanese Brazilians*, www.ccpr.ucla.edu/.../CP-05-023.pdf, [İndirme Tarihi: 20.03.2012]

Tepecik, Filiz. Beşeri Sermaye Teorisi ve Eskişehir’de Bireysel Ücret Gelirleri Arasında Farklılıklar. Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2000.

Ulukan, Nihan C. Göçmenler ve İşgücü Piyasası: Bursa’da Bulgaristan Göçmenleri Örneği, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2008.